

UN STUDIU LEXICAL ȘI TEXTUAL-DISCURSIV AL TERMINOLOGIEI ROMÂNEAȘTI DIN SECOLUL AL XIX-LEA. CAZUL GEOGRAFIEI

ALICE TOMA

*Universitatea din București
Universitatea din Geneva*

Studiul terminologiilor științifice, în general, și al celor românești, în special, este o preocupare relativ recentă a lingvisticii. Desprinzându-se din cadrul acesteia, terminologia a devenit o știință independentă și, mai ales, o practică socială care se extinde în contextul actual al dezvoltării tehnico-informaționale și al globalizării care cere termeni precizi, în interiorul limbilor și de la o limbă la alta, în vederea unei comunicări eficiente.

Pe lângă profitul imediat al studierii terminologiilor actuale, terminologia lingvistică se dovedește un instrument important în investigarea istoriei terminologiilor și a evoluției acestora în secolele trecute. Interesul pentru formarea terminologiilor românești și a stilului științific românesc apare la cercetători precum J. Byck, N. A. Ursu, G. Ivănescu, I. Gheorghiu, mai recent, Gh. Chivu (cf. Chivu 1980–1981), A. Bidu-Vrănceanu (cf. Toma, manuscris). Studiul terminologiilor ocupă un loc important în Tratatul istoriei limbii române inițiat de Academia Română sub coordonarea D-lui prof. Gheorghe Chivu. Concluziile diverselor cercetări sunt, în general, apropiate, variind ușor în funcție de reperele fiecărui cercetător în definirea terminologiei și a stilului științific. Bazele investigației sunt date de coala lingvistică și de teoria lingvistică acceptată și utilizată de fiecare în parte. Se conturează ca general acceptat faptul că, deși există o dezvoltare științifică comună relativ omogenă, totuși fiecare domeniu prezintă propriul ritm de dezvoltare, nesincronizat în mod obligatoriu cu celelalte domenii. Potrivit studiilor menționate, primele terminologii și stiluri științifice începând să se contureze în română apar în secolul al XVII-lea și sunt reprezentate de geografie, filozofie și medicină. Secolul al XVIII-lea, în special prin dezvoltarea tipurilor, pare să însemne un punct important pentru majoritatea domeniilor științifice, culturale, tehnice, economice sau sociale ale epocii: gramatică, poetică, versificație, retorică; logică, matematică, astronomie, cosmografie; chimie, alchimie, fizică; medicină, anatomie, farmacie; politică, administrație; arhitectură, urbanistică; industrie, comerț, transport; arte plastice și muzică.

Ipoteza noastră este că indiferent de domeniul cunoașterii, limba comună este un rezervor important de termeni care se specializează pentru un domeniu sau altul. Limba comună este completată sau concurată de împrumut sau/și calc, procedee care variază în intensitate în semnificație de la o epocă la altă sau de la o știință la alta.

Încercăm, în studiul de față, să oferim un portret al terminologiei geografice românești în secolul al XIX-lea, răspunzând la următoarele întrebări principale: Ce subdomenii ale geografiei sunt dezvoltate în secolul al XIX-lea și cum dau acestea informații despre specializarea geografiei? Care este nivelul de „științificitate” al geografiei în secolul al

XIX-lea? Cum realizez definierea rela ia termen – concept în geografia secolului al XIX-lea? În g sirea r spusurilor utiliz m, printre altele, texte i dic ionare din sec. al XIX-lea.

1. Tendin a de specializare – subdomenii

Înc din secolele al XVII-lea i al XVIII-lea Chivu 1980-1981 remarc existen a unei terminologii geografice dezvoltate specific pentru trei subdomenii ale geografiei: geografia fizic („desp r irea fiziceasc ” a geografiei – Chivu 1980-1981: 117), geografia economic („desp r irea politiceasc ” a geografiei – Chivu 1980-1981: 116) i geografia matematic („desp r irea matematicesc ” a geografiei – Chivu 1980-1981: 117).

Ca denumire a tiin ei, *geografia* în sec. al XIX-lea este un termen mult mai pu în stabilizat ca nume de domeniu prin compara ie, de exemplu, cu *matematica*. St dovad în acest sens, de exemplu, modul în care dic ionarele înregistreaz m rcile diastratice referitoare la geografie: Poenar 1841 *geogr. – geografie, descrierea p mântului*; Negulici 1848 *miner. – mineralogie*; PP 1862 – *miner – mineralogie*; Antonescu 1862 *miner – mineralogi* ; Costinescu 1870 *geog – geografie; miner – mineralogie*. E de remarcat faptul c marca ce indic geografia apare – cel pu în printre dic ionarele consultate de noi – numai în dic ionarele bilingve. În plus, atunci cand geografia apare printre m rci, este înso it de o sintagm explicativ , *descrierea p mântului*. Aceste observa ii nu vin neap rat în sprijinul afirma iei c geografia nu este în sec. al XIX-lea un domeniu bine delimitat în spa iul românesc. Simplitatea defini iei domeniului poate fi, dimpotriv , un semn al cunoa terii relativ popularizate a domeniului geografiei. Defini ia lexicografic nu face decât s reia explica ia dat deja despre marc , f r s aduc nimic în plus (Poenar 1841) sau doar reformulând acest lucru „Sciin ia quare areta posi iunea respectiv a totoloru pâr iloru pământului, quare are de obiectu descripiunea globului terestru. [...] Cartea care coprinde auestâ sciin iâ [...]” (Costinescu 1870). Reformularea d informa i a conform c reia „descriere” înseamn prezentarea *posi iunii totoloru pâr iloru*, iar „p mânt” înseamn *glob terestru*.

2. Rela ia lingvistic – extralingvistic i dezvoltarea conceptual a terminologiei potrivit textelor

Dac din dic ionare geografia pare a l sa imaginea unui domeniu slab reprezentat i dezvoltat în sec. al XIX-lea, numele s u lipsind dintre m rcile diastratice, textele demonstreaz c geografia este o tiin ampl , care dezvolt subdomenii, vorbindu-se de „împ r irea geografiei” (Rus 1842: XXIII). Explica ia ar veni din faptul c r mas cumva în urm este nu tiin a în sine, ci denumirea acesteia. Astfel, de exemplu, titlurile c r ilor nu folosesc termenul *geografie*, ci *icoana pământului*. Geografia este apropiat de alte domenii, existând acela i profesor de liceu pentru agronomie, geografie i istoria universal . Publicarea unei c r i de geografie devine prilej de discu ie despre „Unirea Rumânilor” (Rus 1842: VIII), despre Transilvania i „soarta noastr viitoare” (Rus 1842: IV), în *Precuvântare* (Rus 1842: I–IX din I–XX).

Importan a geografiei este subliniat astfel: „Scopul primariu mi-au fost a l i înspre rumâni aceast tiin , carea e strâns legat cu cultura omului; care e în o form folositoare i desf t toare pentru toate clasele; f r carea nu s poate în lege nice o foae din vro Gazet , nice o fa din Istorie” (Rus 1842: IX). Geografia este tiin ce face parte din cultura general , iar obiectul ei este: „Ea se cuprinde cu descrierea P mântului i a neamului omenesc” (Rus 1842: IX). Obiectul s u de studiu îndrept e te r spândirea sa: „ i cine, în care s-au dezvoltat puterile suflete ti, nu va dori a cunoa te mai de aproape p mântul, pe care l cue te, din care cap t nutre ul, i prin care se leag cu lumea, cu nem rginita sfer tereasc ? Cine nu va c uta cu pl cere la m re ul acest glob, la teatrul faptelor i întâmpl rilor omenimii? pe care aicea se

r dic mun i cumpli i, ce înal c tr ceriu sume ele sale vârvuri, ca ni te pompoase altare în beserica firii; colo se trag v li afunde ad pate de râuri limpezi, peste care au r spândit firea ca un mândru covor înfloritele sale frumse e; aicea e înv scut în verzi p duri ca în ni te pompoase vesminte; colo se copere cu suri largi, cu câmpuri lucrate; aicea înneecat în ap ; colo în mare de arin uscat ; aicea pres rat cu cet i pompoase, ca cu ni te monuminte a puterii omene ti; colo l sat în s lb t cie, spre a fi l cuin ferelor, ca un s mn a sc p t rii unei p r i a omenirii, a netr zirii ei din starea s lb t ciei” (Rus 1842: IX–X). Remarc m aspectul accentuat retoric al pledoariei petru cunoa terea geografiei. Pe lâng înf i area globului terestru, geografia d informa ii despre „neamul omenesc” i „popoare os bite”, industria care „r dic pre popoare”.

Ca i în cazul matematicii, este amintit dificultatea exprim rii cuno tin elor tiin ifice în limba român . Dar, în acest caz, este prezent o grij mai mare în vederea g sirii unor solu ii filologice pentru rezolvarea acestei dificult i: „Urmeaz s vorbesc ceva i despre limba, în carea am scris aceast carte; c pre noi rumânii, de vrem a scrie ceva, ne s le te lipsa i peste voie, ba nu arareori i în contra chem rii a ne cuprinde cât de pu in i cu filologia” (Rus 1842: XII). Ortografia, în cazul unor autori, respect limba din Transilvania i, de asemenea, respect principiul analogiei în cazul introducerii unor cuvinte noi: „Apoi ceva principe, dup care s m întocmesc nu mi au lipsit i mie. În Ortografie mi-au fost îndreptariu pronunciarea din Transilvania, dela care m-am dep rtat numai din pricini precump nitoare. Unele litere din Ortografia veche nu le am întrebuiat, pentru c am putut fi f r ele. În formarea cuvintelor noa am urmat analogia, de care nu m’am înut în toate cu mai mare urm tate (consequentia) iar numai din scop, spre a nu face prea mare nepl cere unor urâtori de înoiri” (Rus 1842: XIV–XV) Cuvintele nou introduse fie r spund apari iei unor concepte noi, fie înlocuiesc cuvinte existente în limba român , dar considerate nepotrivite: „Cu acest drept am tr it i eu, formând câteva cuvinte noa , i întrebuiând unele de al ii nu de mult f cute, parte spre a înc mna ni te idei, pentru care nu am aflat cuvinte în limb ; parte în locul unor str ine, ce nu apucase a se înr d cina. Apoi publicul va avea drept a le primi, i care nu vor suferi aceast prob , vor r mânea uitate, s vor întoarce în nimicimea dinainte” (Rus 1842: XVI). Creatorii de cuvinte sunt con tien i de faptul c numai circula ia ulterioar a cuvintelor poate decide efemeritatea sau perenitatea acestora, indiferent de principiile respectate pentru introducerea lor în limb . Sursele cuvintelor noi sunt limba român , prin reutilizarea unor cuvinte ie ite din uz sau prin formarea de cuvinte noi i limbile str ine, prioritate având latina i limbile romanice, îns evitându-se slavonismele; „Dup p rerea mea ar fi doa izvoare pentru înnavu irea limbii: î n s l i m b a r u m â n e a s c i l i m b i l e s t r i n e. Din îns limba se poate înnavu i limba în doa moduri: a) r înviind unele cuvinte, ce se afl p r site i uitate în c r ile vechi; [...] b) Se poate îns înnavu i limba f când cuvinte noa dîn r d cini rumâne ti: din primitive derivate, din substantive aieptive, din sâmples compuse . a., i iar dîn contr . A ar ta c ile, care ar fi de urmat în aceasta, e lucru Gramaticii; noi dar vom aduce numai câteva exemple. [...] din nou, noutate” (Rus 1842: XVI–XIX). În general, împrumuturile sunt adaptate, dar exist i excep ii: „Unele totu i le-am l sat neaduse la form rumâneasc ; a a: constitu ie, r volu ie, r ligie; în care totu i de s va zice i, dinainte de e pre urm , lung, nu vor s fie în contra formelor rumâne ti” (Rus 1842: VIII–XIX).

Alfabetul chirilic constituie o dificultate în redarea anumitor sunete, de aceea, mai ales pentru scrierea unor nume proprii, autorul apeleaz la litere noi (pe lâng cele mai bine de 40 ale alfabetului chirilic), ö i ü. „S am iertare, c neîndestulindu-m cu cele patruz ci i mai bine litere chirile ti, am într buin at în mai multe nume proprii pre ö i ü. Pricina e, c sunetul acestora se afl la mai multe popoare din Europa; [...] Numele str ine le-am scris cu litere chirile ti dup cum se pronun ; iar între () dup cum se scriu. [...] Am scris mai încolo:

Macedonia, Cesaria, Germania, Geografie . a.; c mi se vede acest sunet a-l fi avut literile c i g, i la str mo ii nostri, înainte de e i i, ae i oe; c almintr lea cum am fi inut i noi i Italii acelea sunete?” (Rus 1842: XIX–XX).

În ciuda eforturilor de adaptare i adecvare trebuie avut în vedere c în lectura unui text tiin ific r mâne dificultatea intrinsec a acestuia dat , printre altele de prezen a termenilor de specialitate. „Poate fi înc , c unora dintre cetitori s vor vede multe, care le cuprinde această carte, cam întunecate. Acestora le aduc aminte, c în elegerea unei tiin e pofte te ceva preg tiri, o anumit treapt de cultur tiin asc , cunoa terea terminilor, . a.” (Rus 1842: XX–XXI). Textul este destinat unui public mediu cultivat, pentru ridicarea nivelului s u tiin ific. „Mi-au fost înainte ochilor plasa cetitorilor de mijloc, sau aceia, carii au trecut prin scoalele de Gimnasiu, i acestia n d jduesc c m vor în elege, sau ar trebui s m în eleag ” (Rus 1842: XXI). Spre a fi accesibil financiar, se renun la ad ugarea unor h r i, a c ror lips se recomand a fi suplinit prin utilizarea unor atlase. S iin a este pus în slujba adev rului, verificat îns , în unele cazuri, numai par ial de autor i transmis de acesta din surse de încredere, în alte cazuri. „A scrie în toate adev rul mi-am inut cea mai strâns dereg torie, nice am cru at oricât osteneal în cercarea lui. Despre mai multe lucruri totu i am fost sâlit a da cuno tin ele, cum le-am c p tat, f r a putea sta bun pentru adev rul lor; c vin întâmpl ri, unde în tiin rile sunt cu prepus, sau contrare, unde nu ne st alta în putere, f r a alege aceea, ce se pare mai aproape de adev r. Geografia înc are locuri întunecate, i unora le-au pl cut a vedea i în acestea, unde umblând orbecând, nu au v zut f r n luci i visuri” (Rus 1842: XXI–XXII). De i nu la începuturi absolute, geografia mai are multe lucruri de clarificat.

Geografia, ca orice tiin , ofer satisfac ii intelectuale pe care nimic altceva nu le poate înlocui: „Apoi asecurez pre Mult pre ui ii Cetitori, c lit rarea mea într prindere au purces din cele mai curate îndemnuri, prin carea de am sporit cât de pu in în luminarea poporului rumânesc; osteneala-mi este deplin r spl tit ; almintrelea voiu r mânea numai cu desf tarea, carea o am sâm it în lucrarei, i cu dulcea acea mâng ere, c am plinit cât am putut, i cu cât am fost d toriu” (Rus 1842: XXII).

Exist preocupare pentru economie de spa iu i exactitate, termenii mai frecven i primind abrevieri specifice. De exemplu, punctele cardinale: *a. apus, sau apusul, r. r s rit, sau r s ritul, m.n. meaz noapte, m.z. meaz zi* sau al i termeni ca *a l . = a l imii (*) În Europa prin l imea geografic se în elege tot l imea de meaz noapte, pre carea în Tom. a III. o vom os bi, în l . de m. n. i de m. z.*) (Pop 1842: XXIV).

3. Modernizarea terminologiei - definire i metalimbaj

Definirea geografiei în texte este mai complex decât în dic ionare; diferen a e dat , pe de o parte de explica ia etimologic , pe de alt parte de încercarea de a încadra domeniul în sfera mai larg a cunoa terii Universului, de a-i delimita supradomeniul i de a-i prezenta subdomeniile: geografia matematic sau astronomic , geografia fizic i geografia politic :

„ tiin a, carea mai în toate limbile europene ti se nume te cu numire împrumutat din limba greceasc *G e o g r a f i e* sau *G h e o g r a f i e*, rumâne te s-ar putea zice *D e s c r i e r e a p m â n t u l u i*; c ea ne înva a cunoa te p mântul sau ca trup ceresc, sau ca trup firesc, sau ca un loc, în care vie ue te neamul omenesc.

Geografia macar e tiin de sine, se poate totu i socoti ca o parte a *C o s m o g r a f i e i*, sau a *D e s c r i e r i i l u m i i*; ca i p mântul e numai o parte a ace tiea.

Geografia în privin a m triei se împarte în *m a t e m a t i c* sau *a s t r o n o m i c* , *f i s i c* sau *f i r e a s c* , *i p o l i t i c* ” (Rus 1842: 1).

Remarcăm oscilații atât în grafia termenilor (*geografie* sau *gheografie*), cât și în exprimarea lor lexicală prin împrumut sau prin traducere, ceea ce duce la apariția unor perechi de sinonime (*geografie* – *descrierea pământului*, *cosmografie* – *descrierea lumii*, *fisic* – *firească*). Altele perechi de sinonime apar pur și simplu datorită unor denumiri diferite (*matematic* – *astronomic*). Definiția textuală, spre deosebire de definiția lexicografică arată că pământul este doar o parte a geografiei, o parte din obiectul de studiu al acesteia.

Abordarea geografiei presupune cunoașterea unor noțiuni de bază (cunoștințe) care cuprind, pe lângă supradomeniul și subdomeniul, relația geografiei cu alte științe sau domenii științifice. Vom vedea în continuare definirea celor trei subdomenii ale geografiei amintite mai sus și interdisciplinaritatea lor, relația lor cu alte domenii.

Geografia matematică sau astronomică „vorbește despre tot pământul ca despre o stea într-o stele; ca despre un *mădulariu* [subl. ns.] a sistemului *soreti* [subl. ns.]; ca despre un *trup* [subl. ns.] ceresc *rotund* [subl. ns.], la capetele căreia *apostolul* [subl. ns.], și la mijloc *durducatul* [subl. ns.] puțin, care se învârtă în *necurmat* [subl. ns.] precum pe după *osiea* [subl. ns.] și, a a în giurul soarelui” (Rus 1842: 1). Sublinierile în text ne permit să punem în evidență caracterul rudimentar al metalimbajului geografiei în prima parte a sec. al XIX-lea. Se remarcă lipsa împrumuturilor, acoperite prin cuvinte vechi folosite în limbaj specializat (*mădular*) sau cuvinte formate în limba română cu același scop (*soreti*) sau apelul la calcule și/sau traducere (în celelalte cazuri).

Geografia matematică este o parte a matematicii aplicate și se intersectează cu astronomia: „Geografia matematică este o parte a matematicii aplicate, împrumut multe adevăruri din Astronomie, și cuprinde tot pământul” (Rus 1842: 2).

Tot printr-o structură sintactică repetitivă și enumerativă, diferită însă de cea utilizată în definiția geografiei matematice, este definită și geografia fizică: „Geografia fizică face cunoscut *scoara pământului* [subl. ns.], sau *prile vâtoase* [subl. ns.] și moi, ce se află în *partea lui din afară* [subl. ns.]; *meteoarele sau arătăturile din atmosferă* [subl. ns.]; *avuierea* [subl. ns.] pământului în producturi, și prețurile pe care cel mai puțin dintr-un *ființele* [subl. ns.] lui” (Rus 1848: 1-2). Deși suficient de avansată la nivel conceptual, la nivel terminologic geografia are puțini termeni care vor rămâne în limbă (*scoara pământului*).

Interdisciplinaritatea geografiei fizice este foarte complexă. De fapt aceasta duce la o mulțime de sub-subdomenii, foarte interesante: „Asemenea cea fizică, carea de se întinde numai la prile vâtoase ale lui, se zice *Geistic* sau *Gheistic*; de singur la ape, *Idrologie* sau *Geografie hidroistică*; și *Meteorologic*, *Climatologic* sau *Atmosferologic* de vorbește singur despre atmosferă și arătăturile din ea. Mai încolo: *Istorie firească geografică*, sau *Geografia produsurilor*, de ne face cunoscute numai producturile firești ale pământului, și iar *Geografie antropologică* sau *Etnografie*, de cuprinde numai neamul omenesc peste tot, sau împărțit în popoare” (Rus 1842: 2).

Același lucru, existența unei terminologii rudimentare, se poate spune despre metalimbajul folosit în definiția geografiei politice: „Geografia politică arată *fața pământului* [subl. ns.], *împărțirea spre locuințe* [subl. ns.] între mai multe *popoare* [subl. ns.], sau numărul *staturile* [subl. ns.] cu prile lor, în care locuiesc *neamul omenesc* [subl. ns.]” (Rus 1842: 2). Când termenul este adecvat lexical, se observă caracterul învechit al adaptării morfologice a împrumutului (*staturile*).

În funcție de segmentarea spațială sau temporală a obiectului de studiu, geografia politică are mai multe (sus-)sub-subdomenii: „Geografia politică se întinde sau la tot pământul, sau numai la o parte a acestuia. Cea dintâi se zice *Universală*, și cealaltă *speciă*, carea iar, de cuprinde o parte mai mare a pământului, se numește *Horografie*,

i Topografie de descrie ceva inut mai mic, o cetate, sau singur cetile, ora ele i satele unei ri sau provincie. Mai încolo: Geografia, politic e supus schimb rilor dup mut rile care le suferă neamul omenesc, i se împarte în Geografia vrâstei vechi, de mijloc i noa . [...] La acestea mai adaogem Geografia timpului nostru, [...]” (Rus 1842: 2–3).

Geografia politic beneficiaz de ajutorul statisticii pentru a aduce rezultate mai interesante: „Cu Geografia politic st în leg tur strâns Statistica, sau tiina, carea arat precum cea din afar ; [...] M t r i e a acestor do a tiine e mai mare parte tot aceea, i se os besc mai mult în sistem ” (Rus 1842: 3).

Pentru a face diferen a între diversele tipuri de geografie i geografia, în general, se introduce termenul de *geografie curat* : „De cumva se vor dep rta acestea toate, sau de se va cuprinde Geografia numai cu descrierea p mântului i a apelor, se nume te Geografie curat ” (Rus 1842: 3).

4. În loc de concluzii

În studierea terminologiei geografice din perioada 1640-1780, Gh. Chivu remarc prezen a unei *terminologii general tiin ifice* i a unei *terminologii specifice* domeniului. Printre termenii general tiin ifici sunt aminti i *cap* ‘capitol’; *hot rârre* ‘defini ie’, *tiin* , numai ultimul p strându-se în secolul urm tor.

Termenii specializa i sunt denumiri ale domeniului sau ale subdomeniilor – îi numim *meta-termeni* sau denumiri ale obiectelor cercetate de domeniu – îi numim *termeni propriu-zii* (v. Toma, manuscris). Gh. Chivu constat c împrumutul constituie principala surs a terminologiei geografice, în general, pentru perioada studiat . Calcul apare destul de sporadic. Limbile principale surs pentru împrumutul extern sunt neogreca (de exemplu: *arhipelag*, *promontoriu*, *atmosfera* , *clim* ; *hart* , *tropic*), latina (de exemplu, *ecrinociu*) i limbile romanice (*orizont*, *topografie*, *zon*), împrumutul din rus (*topografie*, i origine romanic) sau german (magnet) fiind foarte rar folosit.

Putem vorbi de un *împrumut extern* (împrumutul propriu-zis) i *împrumutul intern* – din limba comun . Termenii din limba comun apar în toate cele trei subdomenii ale geografiei i mul i se men in în secolul al XIX-lea: geografia fizic , geografia politic i geografia matematic . Termenii de provenien popular , „denumesc formele de relief, apele i fenomenele meteorologice obi nuite la noi, fac parte din vocabularul curent în orice epoc ” (Chivu 1980–1981: 115), de exemplu: *câmp*, *deal*, *munte*, *es*, *rm*, *cale*, *ap* , *balt* , *gâr* , *izvor*, *mare*, *pârâu*, *ploaie*, *vânt*. Al ii denumesc a ez ri umane i împr irea administrativ a teritoriului (*ora* , *scaun*, *st pânire*, *inut*, *târg*) sau punctele cardinale (*miaz z*, *austru*; *miaz noapte*, *criv* ; *rs rit*, *apus*).

Concursul concomitent al mai multor surse diferite (împrumut intern, extern, calc) ale termenilor geografici din perioada 1640-1780 duce la formarea unor serii sinonimice, desfiin ate uneori odat cu trecerea timpului. De exemplu, *acrotirion* – *cap* – *clin de p mânt* – *grin* – *pisc* – *promontoriu* (cf. Chivu 1980–1981: 116).

Din terminologia geografic a primei p ri a secolului al XIX-lea, dic ionarele monolingve par s înregistreze mai ales împrumuturile vechi, din greac (*clim* , *meteorologie*, *planetu*) sau latin (*planiglobu*, *peninsul*). În schimb, dic ionarele bilingve las cale deschis împrumuturilor din limbile romanice, în spe , franceza (*aerosfer* , *meridian*, *istm*, *minut*). Calcurile i traduceri de termeni geografici sunt slab reprezentate în dic ionare.

Metalingvajul e instabil, ceea ce face ca defini ii ale unor termeni apar inând aceleia i familii lexicale s fie mult diferite. De exemplu, în timp ce *meridian* substantiv e definit ca: „(t. de gégr.) linie circular care trece prin zenit i nadir, i prin polurile lumii, i care împarte

globul p mântesc în do emisfere, cea orientală și cea occidentală ” (Poenar 1841); *meridian* adjectiv e definit astfel: „(t. de géogr.) *ligne méridienne* sau *numai méridienne*, linie meridian [trad. ns.], linie trasă dela nord spre sud în planul meridianului, linie trasă din marginea cea mai meridională a unei ri, până în marginea cea mai septentrională. – subst. linie care este secia planului meridian cu alt plan orizontal, vertical sau povârniț” (Poenar 1841).

În partea a doua a secolului al XIX-lea remarcăm p trunderea în definițiile lexicografice a sintagmelor, altfel spus, a termenilor sintagmatici. De exemplu, sub cuvântul *p mânt* sunt înregistrați termeni ca: *diametrul pamentului*, *superficia pamentului*, *scortia pamentului* (LaMa 1876).

SURSE

- Pop, G. Slugerul (trad.) 1852 *Elemente de geometrie*, București, Tipografia Colegiului Național, p. 277 + 7. (translit. ns)
- Rus, Ioan 1842 *Icoana Pamentului sau carte de geografie*, Tom I, p. 347.

DICȚIONARE

- Antonescu 1862 = Antonescu, G. M., 1862, *Dictionar Român*, București, Imprimeria Nationale a lui Stephan Rassidescu.
- Costinescu 1870 = Costinescu, Ion, 1870, *Vocabularu romano-francesu*, București.
- LaMa1876 = Laurianu, A. T.; Massimu, J. C. și colab. 1871–1876, *Dictionariulu limbei romane*, București, Nova Tipographia a Laboratoriloru Romani.
- PP 1862 = Protopopescu, P., V. Popescu, 1862, *Nou dictionaru portativu de toate dicerile radicale și streine reintroduse și introduse în limbă, copriindu și termeni științifici și litterari*, vol. I, București, Tipografia lui Toma Teodorescu.
- Poenar 1841 = Poenar, P., 1840–1841, *Vocabular francezo-romnesc*, București, Tipografia Colegiului Sf. Sava.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Bidu-Vrnceanu, Angela (coord.), 2000, *Lexic comun, lexic specializat*, București, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrnceanu, Angela (coord.), 2001, *Lexic științific interdisciplinar*, București, Editura Universității din București.
- Căpălescu, Dina, 1962, „Din istoria terminologiei geografice în limba română”, *Omagiu Iordan*, p. 871–876.
- Chivu, Gheorghe, 1980–1981, „Stilul celor mai vechi texte științifice românești. III – Stilul textelor geografice”, *Limba română*, p. 113-122.
- Losee, Robert M., 1995, „The Development and Migration of Concepts from Donor to Borrower Disciplines: Sublanguage Term Use in Hard & Soft Sciences”, *Proceeding of the Fifth International Conference on Scientometrics and Informetrics*, Chicago, June 1995, 265–274.
- Martin, A. 1992, „Théorie de la diffusion des innovations et implantation terminologique”, *Terminologies nouvelles*, 7, p. 34–41.
- Popa, Cornel, 1972, *Teoria definiției*, București, Editura științifică.
- Rastier, François, 1995, „Le terme : entre ontologie et linguistique”, *Banque des mots*, 7, p. 35–65.
- Rey-Debove, Josette, 1978, *Le metalangage. Étude linguistique du discours sur le langage*, Paris, Le Robert.
- Rovența-Frumuani, Daniela, 1995, *Semiotica discursului științific*, București, Editura științifică.
- Timotin, Tănăsescu, în *** 2000: *Terminometru. La terminologie en Roumanie et en République de Moldava*, Hors série No. 4, Union Latine.
- Toma, Alice, 2006, 2008, *Lingvistică și matematică*, București, Editura Universității din București.

- Toma, Alice (manuscris), „Terminologia românească în sec. al XIX-lea și al XX-lea. Matematică, geografie, fizică și chimie”, în Gh. Chivu (coord.), *Tratatul de istorie a limbii române*, Academia Română.
- Ursu, N. A., Despina Ursu, 2004, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare, vol. I, Studiu lingvistic și de istorie culturală*, Iași, Editura Cronica.
- Ursu, N. A., 1969, *Formarea terminologiilor științifice românești*, București, Editura Științifică.

The Rumanian Geographical Terminology in the 19th Century

The linguistic study brings a new image of the terminology, in general, and of the geographical terminology to the XIXth century, in particular. The approach proves that the relation between the and the concept is not necessarily a bi-univocal one. For example, the denomination of the field of geography seems not to reflect its true level of scientific development at the time. The corroboration of lexicographical information and textual information clarifies, among others, the combination between the conceptual contents and the terminological form in a field of knowledge. The definition allows the identification of the synonymic series which are a result of the existence of several sources of the terms (the internal and external loan; the linguistic copy). Key words: Terminology, linguistic terminology, lexical and discursive/